

Fragmenty jazykového obrazu slovenskej „Gorily“

Jozef Sipko, Filozofická fakulta PU, sipkojoz@unipo.sk

Kľúčové slová: Gorila, politika, voľby, korupcia, jazyk, obraz, Slovensko

Ключевые слова: Горила, политика, выборы, коррупция, язык, картина, Словакия

Na jeseň r. 2011 po páde vlády Ivety Radičovej, ktorá hlasovanie o podpore eurovalu spojila s hlasovaním o dôvere svojej vláde a ktorú nepodporila jedna z koalíčných strán SaS – *Sloboda a solidarita* Róberta Sulíka, boli vyhlásené parlamentné voľby na 10. marca 2012. Čakali sa rôzne konfrontácie a kompromitujúce materiály, ako to bolo v r. 2010, keď kvôli pochybnému financovaniu svojej strany SDKÚ-DS sa vzdal kandidátky jej predseda M. Dzurinda (napokon v koalíčnej vláde I. Radičovej bol ministrom zahraničia). No udalosti okolo politického súperenia predišli všetky očakávania. V predkladanej práci vychádzam z lingvokulturologickej metodológie (Alefirenko, 2010) a z poznatkov politickej lingvistiky (Čudinov, 2007)

Na verejnosti sa objavil spis *Gorila*, obsahujúci informácie o prepojení známych politikov s predstaviteľmi finančnej skupiny *Penta*, ktorý zrejme vyšiel z prostredia spravodajských služieb. V uvedenom dokumente boli zaznamenané nelegálne získané rozhovory predstaviteľov *Penty* s jednotlivými politikmi, z ktorých jasne vyplývalo korupčne pozadie ich konania. Zrejme najviac zverejnenie *Gorily* poškodilo SDKÚ-DS, ktorá v predvolebných preferenciách získavala hlasy na úrovni zvoliteľnosti. Téma *Gorily* a korupcie v najvyšších politických kruhoch vyvolali v spoločnosti veľké rozhorčenie, začali sa organizovať protestné mítingy najmä mladých ľudí v Bratislave a následne v ostatných slovenských mestách. Obzvlášť sa napätie vystupňovalo, keď súd zakázal novinárovi T. Nicholsonovi uverejniť knihu o *Gorile*. Pravidelne sa *Gorila* rozoberala vo všetkých médiách, v niektorých prieskumoch dôvera parlamentu zo strany slovenskej verejnosti dosahovala iba 1,8%! Napriek tomu na kandidátnych listinách pre voľby do Národnej rady SR 2012 boli uvedení prakticky tí istí ľudia. Vznikli síce nové strany, tentoraz v ich názvoch nebolo použité ani raz slovo *demokratická*. Slovo *Gorila* sa stalo frekventovaným **antihodnotovým** výrazom aj v textoch, ktoré mali nepolitický obsah. Napríklad osud dvoch starších ľudí, ktorí strávili celý život v Domove sociálnych služieb, sa komentuje v kontexte:

Vonku za plotom, ktorý oddeľuje ich dní od našich, vyčíta Gorila, politické strany po sebe strieľajú čoraz ostrejšími predvolebnými patrónmi, z obrazoviek sa podchvíľou vyvalí hnus (Ž. 2012.10).

V analogickom hodnotovo-pocitovom predslove začal svoju reláciu televíznu *Pod lampou* 1.3.2012 známy novinár Š. Hríb:

Po objavení sa Gorily som odišiel do zahraničia, aby som sa s tým nejako vyrovnal. No po návrate na Slovensko je to ešte horšie – verejnú komunikáciu určuje taký človek, ako je Marián Kočner!

Uvedený pán je známy ešte z čias obsadenia televízie „Markíza“ počas jeho súperenia s jej zakladateľom P. Ruskom, svojho času tiež zakladateľom politickej strany ANO – *Aliancia nového občana*. P. Rusko bol ministrom hospodárstva v 2. vláde M. Dzurindu (2002-2006), z ktorej musel odísť práve kvôli podozreniu z veľkých finančných machinácií. Vtedy na jeho miesto prišiel na post ministra hospodárstva jeho spolustraníka, bývalý automobilový pretekár J. Malchárek a práve ten sa v spise *Gorila* spomína najčastejšie. Mal spolu s predstaviteľmi *Penty* vytvárať scenáre o realizácii rôznych privatizačných, politických a finančných zákulisných krokov. Uvedené nahrávky sa mali vytvoriť na základe tajného odpočúvania

v Bratislave v byte na Vazovovej 9. Jednu z podobných videonahrávok zverejnili médiá z *Kočnerovho bytu*, na ktorej sa *Kočner* rozpráva so *Sulíkom* a tento rozhovor postavil bývalého predsedu Národnej rady do veľmi negatívneho svetla. Na tlačovej konferencii *Kočner* informoval o ďalších nekorektných aktivitách *Sulíka*, ktorý sa ospravedlnil svojim kolegom zo SaS, že o nich zhromažďoval informácie práve od *Kočnera*. Mal sa s ním stretnúť viac ako 10 krát, pričom bolo zjavné, že predseda Národnej rady *R. Sulík* porušil prinajmenšom bežné mravné a etické princípy, ktorými by sa mal riadiť politik na tak vysokom ústavnom poste. Ku *Gorile* sa takto pridala nová aféra *Sasanka* a dôvera verejnosti v politikov sa znížila na minimum. Na spomínaných *antigorilovských* mítingoch jedným z príznačných hesiel protestujúcich bolo zúfale poznanie jednoduchého občana:

Nemám koho voliť!

V zábavnej teleshow *J. Krausa Uvoľňte se, prosím* na Prime 2.3.2012 vystupoval spomínaný novinár kanadsko-britského pôvodu *T. Nicholson*, ktorý okrem iného vysvetlil etymológiu spomínanej korupčnej aféry:

Sú dve verzie. Podľa jednej sa slovom nazýva Gorila špeciálne odpočúvacie zariadenie izraelskej výroby, podľa druhej jeden z policajtov, ktorý v nej figuruje, sa svojim fyzických výzorom podobá na Gorilu.

T. Nicholson ďalej vysvetlil, že spis *Gorila* sa objavil okolo r. 2005, neskôr bol spravodajskými službami skartovaný, ale jeden exemplár zostal na úrade vlády. Ten odovzdala nová premiérka *I. Radičová* vyšetrovateľom. Sám *Nicholson* sa k spisu dostal prostredníctvom ľudí, ktorí ho detailne poznali. Zrejme do obehu ho dali ľudia zo spravodajských služieb s veľmi konkrétnym účelom. V každom prípade sa to výrazne dotklo známych politikov, ktorí, ako sa dalo očakávať, začali popierať svoju účasť na praktikách, spomínaných v spise *Gorila* a začali sa od spisu *Gorila* dištancovať:

R. Fico: Prosím vás, nevťahujte stranu Smer-SD do prípadu Gorila. Je to záležitosť druhej Dzurindovej vlády.

Na poznámku, že bol takisto v byte na Vazovovej 9 a je v spise *Gorila* spomínaný viackrát, sa ohradil:

Je trestné piť coca-colu?

Keďže *Gorila* najviac poškodila *M. Dzurindu*, ten argumentoval slovami:

Každému podám ruku, kto má ruky čistejšie ako ja!

Ohradila sa aj dosluhujúca predsedníčka vlády *I. Radičová*:

To vážne mňa chcete vtiahnuť do tých gorilích hier?

No napriek vcelku pozitívnemu obrazu premiérky *I. Radičovej* vyšlo najavo, že sa pravidelne stretávala s vedúcim predstaviteľom *Penty J. Haščákom*...

Na spomínaných mítingoch protestujúci mali na sebe masky reálnej *gorily*, jej podobizeň sa začala objavovať v rôznych tvorivých výtvarných verziách a stala sa symbolom veľkého mravného úpadku politikov a celej spoločnosti.

Pri takom návale negatívnych informácií, ktoré spochybňujú politikov a celý súčasný politický systém, je len prirodzene, že sa to odrazilo v ľudovej tvorbe, ktorú v značnej miere odráža mesačník *Kocúrkovo* (K. 2012.3). Pochopiteľne, že názov *Gorila* sa pravidelne asociuje s konkrétnym druhom opice a v značnej miere má metaforický obsah. Súčasne sa prezentujú metaforické asociácie s druhými zvieratami. V ríši primátov sa na *gorily* najviac podobajú *šimpanzy*. Negatívny obraz tých prvý musí mať niekto na svedomí, ako to vyplýva z dialógu dvoch goríl:

Myslím, že ten spis majú na svedomí šimpanzy (LT.29.2.2012).

Za bývalého ministra vnútra *V. Palka* jedna z akcií dopravnej polície sa volala *jastrab*. Keďže podobizeň *gorily* sa objavila aj na dopravných značkách, u niektorých ľudí to vyvolalo asociáciu:

Keď bol ministrom vnútra Palko, strašil na cestách jastrab, v súčasnosti straší Gorila.

Bohatým a v tomto zmysle úspešným človekom nemôže byť jednoduchý smrteľník. Vplyv, bohatstvo, zákulisie a z toho vyplývajúce konanie vytvára jednoznačné konotácie s anomáliami v spoločnosti. Normálni ľudia sú v tomto kontexte chudobní:

- *Viete, aký je rozdiel medzi obyčajnými ľuďmi a politikmi?*

- *Politikov odchovala gorila.*

Prirodzeným životným prostredím goríl je džungľa. To slovo má dlhodobo negatívny prenesený význam v kontexte, kde sa zobrazujú negatívne podoby ľudských vzťahov, predovšetkým však rôzne spoločensko-politické intrigy a zákulisie:

Našu slovenskú džungľu ovládli gorily.

Džungle a im zodpovedajúce prírodné prostredie sú na našej zemi čoraz zriedkavejšie. Pôvodne neporušená príroda sa zachováva veľmi zriedkavo a práve v takých oblastiach zeme žijú aj gorily. Zaradia k exotickým krajinám aj Slovensko:

- *Viete, že Slovensko bolo zaradené do exotických krajín?*

- *Prečo?*

- *Lebo sa tu darí Gorile.*

Gorila vyvolala takisto literárne asociácie so známym románom Kiplinga:

Aká škoda, že nemáme svojho Kiplinga. Ako by sa nám teraz zišla kniha džunglí (LT.9.5.2012).

Slovensko ako geografický fenomén v súvislosti s *gorilou* sa stáva nezvyčajnou krajinou, rozširuje sa počet druhov zvierat v našej prírode, dokonca opice prichádzajú aj na tak čisto slovenské miesta, ako sú salaše a košiare, pravda ide o politické prostredie:

Na salaši hodovala vlčica,

Nažrala sa aj medvedica.

V politickom košari zúrila,

Zase akási tajuplná gorila.

Komunikačná intenzita aféry *Gorila* asociačne široko zasiahla do spoločenského života Slovenska. Uvedené slovo z oblasti zoológie vytvorilo na istý čas rámec pre negatívne zobrazovanie celého politického diania a politikov vôbec:

Hovoriam vám dejiny,

Že náš svet by bol iný,

Keby nás po dutých hlavách,

Nehladkali gorily. (K.2012.5)

Gorila sa konceptualizuje (Stepanov, 2004) aj prostredníctvom geografických doplnkových asociácií. Je samozrejme, že v našich zemepisných priestoroch sa žiadne opice nenachádzajú, no keď sa objavia, spôsobia veľké škody. Niektorí veria, že poškodia najmä politikov:

Slovensko nie je krajinou opíc, no v poslednom čase sa tu objavila gorila, čo požiera politikov.

Samotný druh opice, ktorej názov na začiatku r. 2012 na Slovensku tak zarezoval, vyvoláva asociáciu skôr so silou, s veľkou postavou a aj s istou agresivitou, ktorú prejavuje medzi ostatným primátmi. *Gorila* je teda v povedomí človeka zafixovaná ako istý negatívny živočíšny fenomén. Ten sa posilňuje na pozadí politických krokov M. Dzurindu, ktorý svojho času vyhlásil, že do koalície so *Smerom-SD* nepôjde, no vo verejnosti je vnímaný ako človek, ktorý kvôli politickej kariére je schopný urobiť čokoľvek:

Na tlačovej besede sa novinár pýta Dzurindu:

- *Po voľbách vstúpíte do koalície aj so Smerom?*

- *Áno, hoci aj s Gorilou!*

Hneď po zverejnení informácií o *Gorile* sa na verejnosti najčastejšie spomínalo meno predsedu SDKÚ-DS Mikuláša Dzurindu. Ten sa vehementne bránil, ako je to uvedené vyššie, že *podá ruku každému, kto ju má čistejšiu ako on*. No evidentne to nezabralo:

Matovič hovorí v parlamente vtip o Gorile.

- Poviem vám o **gorile** taký vtip, že hneď od neho zomriete!

Neverili mu a tak im ten vtip povedal. V parlamente všetci zomreli, len **Dzurinda** zostal. Ten zomrel až o tri dni (K.2012.5).

R. Sulík ako predseda SaS sa prezentoval v predvolebnej kampani v r. 2010 okrem iného aj programovou požiadavkou o poskytnutí určitých práv homosexuálom a lesbičkám. Hoci SaS sa prezentuje, že stojí mimo aféry *Gorila*, aj na neho sa našli jazykové asociácie:

Sulík príde do ordinácie:

- Pán doktor, zamiloval som sa do **Gorily!**

- A je to samec alebo samica?

- Samozrejme, že samica, čo si myslíte, že som **teplý?**

Gorily zaujali aj slovenské školské prostredie. Takéto zvieratá zvyčajne možno aj na Slovensku vidieť iba v zoologickej záhrade, no v novej situácii sa ponúkajú neočakávané možnosti pre učiteľov a ich žiakov:

Žiaci sa pýtajú učiteľov, kde sa na Slovensku objavili **gorily**. Učítelia im prisľúbili, že pôjdu s nimi do Bratislavy, aby na vlastné oči videli ako na Námestí SNP **gorily** zožrali nejaký **spis**.

Podľa zjednodušenej verzie Darwinovej evolučnej teórie *človek pochádza z druhu opíc*, ktoré v súčasnosti už nežijú. No aféra na Slovensku ponúka nové vedecké možnosti rozvoja tejto teórie o pôvode človeka:

Učeniu Darwina

Ranu pod pás dali:

Z mnohých politikov,

Gorily sa stali.

Darwin sa aktualizoval práve vďaka spomínanej afére práve pri celkovom opise slovenskej súčasnosti. *Šimpanzy a gorily* pritom vytvárajú istú novú variantu evolučnej teórie Darwina:

Sicálny darwinizmus: človek pochádza zo šimpanza, majetok pochádza z gorily (LT.14.3.2012).

Korupčné udalosti na Slovensku spôsobili upevnenie Darwinovej teórie, ktorá mnohé obdobia najmä v teologických kruhoch bola neprijateľná. Dnes by malo byť tomu inak:

Darwinovi potomkovia,

Víťazstva sa dožili,

Učenec mal predsa pravdu,

Človek vznikol z gorily (LT.28.3.2012).

Gorily ako napokon všetky opice sa v lingvokulturologickej prezentácii asociujú aj s *banánmi*, ako jedným zo základných druhov potravín. Na jednom z protestov proti *Gorile* demonštranti hádzali pred prezidentský palác *banány*. Vytvára sa ďalšia svojrázna slovenská lingvokultúrna asociácia s *cestovinami*, ktoré s ostatnými základnými potravinami sa rozdeľujú chudobným ľuďom:

V televízii sme videli, ako demonštranti proti Gorile namiesto chudobným hádzali banány prezidentovi. Možno preto, lebo nedostal cestoviny.

Okrem *banánov* niektorí demonštranti na *protigorilích* mítingoch hádzali aj *vajíčka*, čo u prostých ľudí vyvoláva oprávnené obavy z nedostatku uvedených druhov potravín:

- Viete o tom, že zdražujú *vajíčka* a *banány*?

- A to zase prečo?

- Lebo bude po nich väčší dopyt, keďže **gorilie** protesty budú pokračovať.

Gorila sa **konceptualizuje**, stáva sa pojmom so širokými asociáciami, s bohatým kontextom, ktorý zahrňuje mnohé negatívne stránky nášho bytia. Jeden z hlavných významových fenoménov vychádza z predpokladu, že *Gorila* je **všemocná**:

- Bude Penta novou politickou stranou?

- Áno, ak ju bude financovať **Gorila**.

V súvislosti s touto aférou nálada v spoločnosti bola evidentne veľmi zlá, ľudia sa začali cítiť akosi bezmocne, čoraz viac si uvedomovali, že na jednej strane mnohí ľudia nemajú ani 300 eur penziu, dosahujú 300-400 eur mesačného príjmu, a na strane druhej veľké hodnoty sa doslova rozkrádajú vďaka zákulisným hrám politikov a vplyvných podnikateľov a finančníkov. Zákonite sa vynára otázka, či sa jednoduchý človek môže mať dobre:

Stretnú sa dvaja Slováci:

- *Ako sa máš?*

- *Dobre.*

- *Sviňa!*

So *sviňou* sa priamo asociuje karikatúra na prvej stránke Kocúrkova (2012.3), na ktorej nahá žena, ktorá predstavuje *Pentu*, ponúka poldecákom štyroch predsedov najvýznamnejších politických strán, ktorí sa zúčastňujú na zabíjačke, pri ktorej namiesto *svine* visí rozpáraná *gorila*, čím sa naznačuje, že ani tento prípad **nebude vyšetrený**, tak ako mnohé predtým – *únos Kováča mladšieho, vražda bývalého ministra J. Duckého, vražda známeho právnik E. Valka, tunelovanie tunela Branisko, tunelovanie, resp. uchmatizácia VSŽ a t.d.* Pravda všetci politici opakovane zdôrazňovali a zdôrazňujú, aby o všetkom rozhodli *orgány činné v trestnom konaní*. Na druhej titulne karikatúre sa tí istí predsedovia politických strán varia v kotli, v ktorom sa varí predvolebný guláš a miešajú ho dve *gorily*.

Hneď po tom, čo bola zverejnená informácia o spise *Gorila*, na verejnosti niekoľkokrát vystúpil vtedajší minister vnútra *D. Lipšic*, ktorý pomerne sebaisto vyhlásil, že všetko bude vyšetrené a v niektorých prípadoch vyslovil aj priame mená politikov, ktoré v spise figurujú. Niektorí ľudia zrejme dôverujú, že všetko, čo súvisí so spisom *Gorila*, bude vyšetrené:

Gorila – *tá opica smiala sa na Lipšica.*

A Lipšic, aby nestratil hlavu,

Pripravuje jej Ilavu.

Možno sa mu podarí,

Keď zahrajú orgány,

Činné v trestnom konaní.

Známa **frazeologická jednotka** *mať opicu* zobrazuje opitého človeka. Každý sa chce zbaviť opitosti, teda *opice*, čo poskytuje vhodný priestor pre typickú asociačnú úvahu *gorilích* dní, týždňov a mesiacov:

- *Viete z ktorej opice je najťažšie vytriezviť?*

- *Z Gorily.*

Keby sme postavili slovo *Slovensko* ako stimul pre spontánne **asociácie** (Karaulov, 2002), tak jedna z predpokladaných reakcií by mohla byť spojená s rómskym problémom. Ide zrejme o jednu z kľúčových otázok súčasného Slovenska, čo je vystihnuté v nasledujúcom postrehu:

Keby sme spojili riešenie rómskej a gorilej otázky, mohli by sme zabiť dve muchy jednou ranou (K.2012.5).

Už vyššie spomínaný minister vnútra vo vláde *I. Radičovej* *D. Lipšic* sa evidentne snažil na verejnosti ukázať ako nekompromisný bojovník proti korupcii. Sľúbil jej dôsledné vyšetrenie, no verejnosť má svoje skúsenosti, ktoré ju oprávňujú nedôverovať sľubom politikov o naozajstnom zápase s korupciou:

Lipšic *prehlásil, že Gorila sa nezamietie pod koberec. A je tu problém, všade majú plávajúcu podlahu* (K.2012.5).

Ten istý motív sa odráža v dobovej častuške:

Politik a vo väzení?

Nemusí sa celý báť!

Skôr sa farár bude ženiť,

Keď mu zrušia celibát (K.2012.5).

Po parlamentných voľbách 10. marca 2012, ako sa dalo očakávať, sa politici aj médiá začali o *gorile* vyjadrovať čoraz zriedkavejšie, čím sa potvrdili očakávania o zaužívanej praktike so *zametaním kauz pod koberec*:

Čo by mala urobiť nová vláda ako prvé? Zmieriť sa s Gorilou (K.2012.5).

Gorilie asociácie boli neobvykle široké, isté súvislosti sa dokonca našli so stvorením sveta podľa biblickej verzie:

Boh stvoril politikov. Politici stvorili Gorilu (K.2012.5).

Nedôvera voči politikom zostala aj po voľbách a *gorila* na istý čas zostala jej hlavným asociačným slovom:

Ich skutky ukážu,

Koho sme zvolili:

Nepredajných ľudí,

Či zase gorily (K.2012.5).

Svojho času v Poľsku bol natočený film *Planéta opíc*. Je len samozrejmé, že tento fakt musel vyvolať zodpovedajúcu asociáciu so súčasným Slovenskom:

Slovenské remake – Planéta goríl (LT.9.5.2012).

Ilustrovaný prípad vniesol do slovenskej spoločensko-politickej komunikácie nové slovné obrazy, podľa Vorobjova (1997) **lingvokulturémy**. Bez ohľadu na právne a vyšetrovacie závery celého prípadu *Gorila*, zostane jedným z lingvokulturologických fenoménov našej slovenskej súčasnosti, čím rozširuje fragmenty jej jazykového obrazu (Kolšanskij, 2006).

Skratky

K – Kocúrkovo

LT – Literárny týždenník

Ž – Život

Literatúra

ALEFIRENKO, N.F. Lingvokulturologija. Cennostno-smyslovoje prostranstvo jazyka. Moskva: Flinta – Nauka, 2010.

ČUDINOV, A.P. Poliitičeskaja lingvistika. Moskva: Flinta – Nauka, 2007.

KARAULOV, J.N. Russkij asociativnyj slovar. Tom I Ot stimula k reakcijam. Tom II Ot reakcii k stimulam. Moskva: AST.Astrel, 2002.

KOLŠANSKIJ, G.V. Objektivnaj kartina mira v poznaniiji i v nauke. Moskva: KomKniga, 2006.

STEPANOV, J.S. Konstanty. Slovar ruskoj kul'tury. Moskva: 2004.

Абстракт

В данной работе автор анализирует языковой материал, связан с делом «Горлила», которое появилось в Словакии в начале 2012 года. В словацких СМИ печатались многообразные материалы, в основе которых находится недоверие к политикам и к отдельным государственным органам. Самым подходящим стал языковой материал юмористических и сатирических жанров, в которых посредством определенного преувеличения дается соответствующая языковая картина современной словацкой политической действительности. В центре внимания автора находится лингвокультурологический метод исследования публицистического текста и методология политической лингвистики.

„Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu *Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.“